

ФОРМИ ДІЯННЯ «АКТИВНОГО» КОРУПЦІОНЕРА В ОБ'ЄКТИВНІЙ СТОРОНІ ПІДКУПУ ПРАЦІВНИКА ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ ЧИ ОРГАНІЗАЦІЇ

КОВАЛЬОВА Ілона Сергіївна - викладач відділу кримінально-правових дисциплін
Інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України

УДК 343.3/.7

В статті розглянуто зміст об'єктивних ознак підкупу працівника підприємства, установи чи організації. Розглядаються форми «деяння» активного корупціонера, зокрема: пропозиція, обіцянка, вимога неправомірної вигоди. Сформульовані висновки щодо застосування легального використання та визначення цих понять в цілому. Крім того, сформульовані напрями подальших наукових досліджень по обумовленості криміналізації цих дій в межах підкупу неслужбових осіб в частині сектору.

Ключові слова: підкуп, працівник підприємства, установи, організації, неправомірна вигода, підкуп в частині сектору.

Постановка проблеми

Актуальність антикорупційної політики сьогодні не потребує додаткової аргументації. Одним із напрямів підвищення її ефективності є вдосконалення правового забезпечення юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупційними правопорушення. При цьому особливого значення набувають кримінально-правові засоби протидії корупції, нормативне забезпечення яких здійснюється нормами кримінального законодавства. Кримінальний кодекс України містить низку норм антикорупційної спрямованості. Серед них і ті, що закріплені у ст. 354 КК України. Більше того, цю статтю можна вважати визначальною серед усіх інших у Кримінальному кодексі, адже саме в ній розкриваються такі наскріз-

ні поняття, як неправомірна вигода, її пропозиція, обіцянка вимагання тощо. Однак кожне з наведених законодавчих визначень на жаль, не позбавлене недоліків, на що постійно вказується у критичних наукових та науково-практичних публікаціях. Саме недосконалість кримінального законодавства при описі ознак об'єктивної сторони підкупу працівника підприємства, установи чи організації і зумовила появу цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Особливості кримінально-правової протидії корупції в Україні є предметом досліджень таких науковців, як П.П. Андрушко, О.О. Дудоров, Н.В. Кимлик, В.М. Киричко, В.М. Куц, Д.Г. Михайленко, Я.В. Ризак, А.В. Савченко, В.І. Осадчий. Особливу увагу питанням кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації приділяє В.В. Березнер., а одні з найбільш глибоких наукових досліджень з означеної тематики викладені в працях Ярмиш Н.М.

Метою статті є висвітлення проблем, що виникають при виявленні, попередженні та припиненні підкупу працівника підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою. А також, зважаючи на труднощі правозастосування в означеній сфері, – формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо належної кваліфікації дій активного та пасивного корупціонерів.

Виклад основного матеріалу

Перш ніж перейти до безпосереднього дослідження діяння як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони підкупу працівника підприємства, установи чи організації, варто зауважити, що вказана кримінально-правова норма містить у собі частини, які передбачають кримінальну відповідальність як «активного» корупціонера, тобто особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду працівнику підприємства, установи чи організації або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації (ч.ч. 1, 2), так і «пасивного» корупціонера, тобто працівника підприємства, установи чи організації або особи, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, які приймають пропозицію, обіцянку або одержують неправомірну вигоду (ч.ч. 3, 4). Протиправні дії вказаних осіб є взаємопов'язаними, навіть можна сказати, що злочинна поведінка одного суб'єкта може детермінувати вчинення суспільно небезпечного діяння іншим суб'єктом. Однак, враховуючи те, що чинна ст. 354 КК України надає їм самостійного кримінально-правового значення, наступне дослідження діяння як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони підкупу працівника підприємства, установи чи організації буде здійснюватися для «активного» та «пасивного» корупціонерів окремо.

Згідно із ч. 1 ст. 354 КК України, діяння «активного» корупціонера, яке утворює об'єктивну сторону підкупу працівника підприємства, установи чи організації може виражатись у трьох альтернативних діях, а саме: пропозиція надати неправомірну вигоду, обіцянка надати неправомірну вигоду, надання неправомірної вигоди.

Законодавче визначення пропозиції неправомірної вигоди міститься у п. 3 примітки до ст. 354 КК України, в якому зазначено, що під нею у статтях 354, 368, 368-3 – 370 слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особі, яка надає публічні послуги, або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди. Виходячи із цього, щодо підкупу працівника підприємства, установи чи організації пропозиція надати неправомірну вигоду полягає у висловленні працівнику підприємства, установи чи організації наміру про надання неправомірної вигоди.

Аналіз даної дефініції свідчить, що за своєю суттю пропозиція неправомірної вигоди є висловленням наміру про надання неправомірної вигоди, адресоване «пасивному» корупціонеру, яким, у злочині, передбаченому ст. 354 КК України, окрім працівника підприємства, установи чи організації, є також особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації. Однак легальне визначення пропозиції неправомірної вигоди взагалі не містить вказівку на такого суб'єкта, що, при суто формальному підході, може перешкоджати застосуванню цього роз'яснення у випадку, коли неправомірну вигоду було запропоновано саме йому. Це, на нашу думку, може негативно вплинути на практику протидії злочинності взагалі та корупційній злочинності, зокрема, та обумовлює необхідність внесення законодавчих змін у легальне визначення пропозиції надання неправомірної вигоди. У зв'язку з цим, пропонуємо у п. 3 примітки до ст. 354 КК України після слів «... висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, ...» додати словосполучення «...або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, ...».

Варто погодитись із дослідниками, які вважають, що спосіб здійснення пропозиції неправомірної вигоди може бути будь-яким і на кваліфікацію вчиненого діяння він не впливає [1, с. 85]. Адже дійсно, диспозиція ч. 1 ст. 354 КК України не містить вказівки на певний спосіб вчинення пропозиції неправомірної вигоди, тому немає жодної різниці чи висловлення наміру про надання неправомірної вигоди працівнику підприємства, установи чи організації або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації відбулося усно чи письмово, при особистій зустрічі або за допомогою мобільного зв'язку чи Інтернету тощо.

Важливим питанням у характеристиці будь-якої дії, яка утворює об'єктивну сторону підкупу працівника підприємства, установи чи організації, є встановлення моменту, з якого така дія утворить закінчений злочин, передбачений ст. 354 КК України. У кримінально-правовій літературі, на підставі вивчення зарубіжного кримінального законодавства, виокремлюється чотири законодавчі системи, які відрізняються одна від одної за моментом закінчення злочинів аналізованого виду: 1) система

односторонньої заяви: для закінчення злочину досить виявити готовність надати неправомірну вигоду; 2) система двосторонньої угоди: для моменту закінчення злочину потрібна згода особи прийняти запропоновану їй неправомірну вигоду; 3) система реалізації двосторонньої угоди у формі фактичного отримання запропонованої неправомірної вигоди; відповідно до цього підходу угода про неправомірну вигоду, яка не супроводжується її одержанням, розглядається лише як готування; 4) система, яка для закінчення злочину потребує не лише прийняття неправомірної вигоди, а і вчинення того діяння, заради якого вона і була вручена [2, с. 278].

Аналіз диспозиції ч. 1 ст. 354 КК України свідчить, що вона побудована за системою односторонньої заяви, адже для кваліфікації пропозиції надати неправомірну вигоду працівнику підприємства, установи чи організації або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації як закінченого злочину, немає значення, чи погодився такий працівник або особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, на отримання неправомірної вигоди та вчинення чи невчинення будь-яких дій з використанням свого становища, в інтересах того, хто запропонував таку вигоду, або в інтересах третьої особи. Достатньо лише, щоб «активний» корупціонер висловив «пасивному» корупціонеру намір про надання йому неправомірної вигоди та довів до його відома прохання про вчинення чи невчинення ним будь-яких дій з використанням свого становища в інтересах «активного» корупціонера або в інтересах третьої особи.

Наступною дією «активного» корупціонера, яка утворює об'єктивну сторону підкупу працівника підприємства, установи чи організації диспозиція ч. 1 ст. 354 КК України називає обіцянку надати неправомірну вигоду. Під нею, відповідно до п. 3 примітки до ст. 354 КК України, слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особі, яка надає публічні послуги, або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди. Спираючись на дану дефініцію, у кримінально-правовій літературі робиться висновок, що відмінною ознакою обіцянки надати неправомірну виго-

ду та пропозиції її надати є те, що при обіцянці обов'язково повідомляється про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди [1, с. 86]. Через це обіцянку надати неправомірну вигоду деякі науковці називають більш конкретизованою пропозицією [3, с. 323]. На нашу думку, із таким твердженням навряд чи можна погодитись, оскільки у протилежному випадку закріплення діяння у виді обіцянки надати неправомірну вигоду було б недоцільним, адже вже за пропозицію її надати настає кримінальна відповідальність як за закінчений злочин. До того ж, працівники правоохоронних органів, встановивши наявність пропозиції неправомірної вигоди, навряд будуть з'ясовувати, чи було повідомлено «пасивному» корупціонеру про час, місце та спосіб надання такої вигоди, адже на правову оцінку вчиненого діяння це ніяким чином не вплине.

Більш переконливою видається позиція О.С. Перешивко, яка розмежувальну ознаку пропозиції надати неправомірну вигоду і її обіцянки вбачає дещо в іншому, ніж конкретизація часу, місця, способу надання неправомірної вигоди. Їх відмінністю автор вважає джерело походження ініціативи вчинити підкуп, зазначаючи, що при пропозиції надати неправомірну вигоду ініціатором цього злочину завжди є «активний» корупціонер, він висловлює намір надати неправомірну вигоду «пасивному» корупціонеру, при її обіцянці ініціатива надати неправомірну вигоду може виходити як від «активного», так і від «пасивного» корупціонерів [4, с. 124]. Принципово погоджуючись із позицією О.С. Перешивко щодо критерію розмежування пропозиції надати неправомірну вигоду і її обіцянки, вважаємо, що при обіцянці надати неправомірну вигоду ініціатива вчинити підкуп завжди виходить від «пасивного» корупціонера, оскільки обіцянка стає погодженням на прохання надати неправомірну вигоду, висловлене «пасивним» корупціонером. Вказаний висновок ґрунтується на системному тлумаченні КК України, який у ч. 1 ст. 369-2 термін «обіцяє» використовує у значенні «погоджується».

Як погодження на прохання або вимагання «пасивного» корупціонера надати неправомірну вигоду, пропонує розглядати обіцянку неправомірної вигоди Д.А. Третяков. Дослідник вважає, що під обіцянкою неправомірної

вигоди слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особі, яка надає публічні послуги, або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди, а так само погодження особи надати неправомірну вигоду у відповідь на її вимагання або прохання з боку службової особи, особи, яка надає публічні послуги або працівника підприємства [1, с. 87].

На нашу думку, з вищезазначеною позицією Д.А. Третьякова щодо розуміння обіцянки неправомірної вигоди можна погодитись лише частково, оскільки, як зазначалось раніше, визначення обіцянки як більш конкретизованої пропозиції надати неправомірну вигоду не має жодного практичного значення. Окрім цього, розгляд обіцянки неправомірної вигоди як погодження на вимагання буде суперечити тлумаченню терміну «обіцяти», як добровільно даному зобов'язанню зробити що-небудь [5]. Адже про добровільність зобов'язання надати неправомірну вигоду при вимаганні казати важко. Отже, ми підтримуємо Д.А. Третьякова лише у твердженні, що обіцянкою можна визнати погодження «активного» корупціонера на надання неправомірної вигоди у відповідь на її прохання «пасивним» корупціонером.

Однак у такому разі незрозуміло як кваліфікувати дії «активного» корупціонера, який погодився на надання неправомірної вигоди у відповідь на її вимагання «пасивним» корупціонером, проте не зміг її надати через об'єктивні причини, що не залежали від його волі. Очевидно, що такі дії не є пропозицією надати неправомірну вигоду, вони не охоплюються й обіцянкою надати неправомірну вигоди, а надання неправомірної вигоди як такого не відбулось. Відповідно, на сьогоднішній день, такі дії особи не утворюють склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 354 КК України, хоча, як справедливо зазначає Н.М. Ярмиш, особа, яка погодилась на надання неправомірної вигоди у результаті її вимагання не перетворюється у «жертву» злочину, а залишається злочинцем [6, с. 60].

На нашу думку, зобов'язання «активного» корупціонера надати неправомірну вигоду у відповідь на її прохання або вимагання охоплюється терміном «погодження», адже останній в українській мові тлумачиться як давати

згоду; бути згодним з ким-, чим-небудь; визнавати що-небудь правильним, доречним; підтримувати когось; призвичаюватися до чого-небудь; примирятися з чимось [5]. Враховуючи вищевикладене, саме таку дію пропонуємо ввести до переліку кримінально-караних дій активного корупціонера, які перелічуються у всіх статтях КК, якими встановлюється кримінальна відповідальність такої особи. Натомість, дію, яка полягає у обіцянці надати неправомірну вигоду, пропонуємо виключити із законодавчого вживання через відсутність практичного значення у її закріпленні.

Слід наголосити, що спосіб погодження на надання неправомірної вигоди може бути будь-яким (письмовим, усним, за допомогою конклюдентних дій тощо) і на кримінально-правову оцінку вчиненого діяння він ніяким чином не впливає. До того ж неважливо, чи дійсно «активний» корупціонер планував надати неправомірну вигоду працівнику підприємства, установи чи організації або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації. Достатньо лише, щоб він висловив готовність надати таку вигоду особі, яка просить або вимагає неправомірну вигоду.

Останньою дією «активного» корупціонера, яка утворює об'єктивну сторону підкupu працівника підприємства, установи чи організації, є надання неправомірної вигоди. Зауважимо, що, на відміну від пропозиції неправомірної вигоди і її обіцянки, надання неправомірної вигоди на законодавчому рівні не визначається. Зазначене обумовлює необхідність звернутись до словника української мови, який тлумачить цей термін як дати що-небудь в якійсь кількості або у кілька заходів [5]. Послуговуючись вищевикладеною дефініцією під наданням неправомірної вигоди у злочині, передбаченому ч. 1 ст. 354 КК України, пропонуємо розуміти давання неправомірної вигоди працівнику підприємства, установи чи організації або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації за вчинення чи невчинення ними будь-яких дій з використанням свого становища, в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду або в інтересах третіх осіб.

Досить цікавим у кримінально-правовій науці є питання про те, чи можна надати неправомірну вигоду шляхом бездіяльності. На

думку О.О. Дудорова, надання-одержання неправомірної вигоди способом бездіяльності не виключається. В якості прикладу науковець наводить випадки невитребування майна, переданого раніше в тимчасове користування, неперешкоджання користуватися певним майном, прощення боргу [7, с. 84]. Спробуємо змодельовувати одну із запропонованих О.О. Дудоровим ситуацій: ОСОБА_1, працюючи на посаді лікаря акушера-гінеколога пологового відділення ЦРЛ, виїжджаючи зі стоянки на своєму автомобілі, пошкодила автомобіль ОСОБА_2, що стояв поруч. Своїми діями ОСОБА_1 завдала ОСОБА_2 шкоду у розмірі 2000 грн. Зазначену суму ОСОБА_1 пообіцяла віддати ОСОБА_2 через тиждень, про що написала розписку. Через два дні після описаного випадку у дружини ОСОБА_2 почалися перейми і вона була доставлена у пологове відділення ЦРЛ, де пологи в неї повинна була приймати ОСОБА_1. ОСОБА_1 домовилась із ОСОБА_2 про те, що зробить все для того, щоб пологи у його дружини пройшли успішно, за що він пробачить їй борг у розмірі 2000 грн.

Із вищевикладеного прикладу дійсно вбачається, що ОСОБА_2 не вчиняв жодних фізичних дій, спрямованих на передачу неправомірної вигоди. Однак, як відомо, діями у кримінально-правовій доктрині визнаються не лише фізичні рухи тіла, а й передавання інформації іншим особам (інформаційні дії). Відповідно, погодження ОСОБА_2 у словесній формі на прощення боргу ОСОБА_1 також є активною, свідомою, суспільно небезпечною протиправною поведінкою суб'єкта, тобто дією. Відповідно, запропоновані О.О. Дудоровим приклади надання-одержання неправомірної вигоди способом бездіяльності є нічим іншим як наданням-одержанням такої вигоди шляхом інформаційної дії.

На користь того, що надання неправомірної вигоди не може вчинятись шляхом бездіяльності, свідчить ч. 2 ст. 354 КК України, яка містить вказівку на «ті самі дії» та формулює кваліфікуючі ознаки щодо простого складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації, вчиненого «активним» корупціонером. Отже, на наше переконання, надання неправомірної вигоди працівнику підприємства, установи чи організації або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи органі-

зації за вчинення чи невчинення ними будь-яких дій з використанням свого становища, в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду або в інтересах третіх осіб, може бути здійснене лише шляхом активних дій як у фізичній, так і в інформаційній формах.

Висновки

Резюмуючи вищевикладене, діями «активного» корупціонера, які на сьогодні вважаються злочинними та утворюють об'єктивну сторону усіх без виключення корупційних злочинів цього виду (ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі», ст. 369-2 «Зловживання впливом», ст. 369-3 «Противправний вплив на результати офіційних спортивних змагань», ст. 370 «Провокація підкупу»), необхідно визнавати пропозицію надати неправомірну вигоду, надання неправомірної вигоди та погодження на надання неправомірної вигоди. Обіцянку надати неправомірну вигоду пропонуємо виключити із законодавчого вживання через відсутність практичного значення у її закріпленні.

Щодо вдосконалення кримінально-правового нормативного закріплення дій «активного» корупціонера у ст. 354 КК України необхідно враховувати не тільки аргументи, викладені вище, а й наявність цілком обгрунтованих сумнівів щодо наявності соціальної зумовленості їх криміналізації. Варто згадати, що згідно зі ст. 11 Кримінального кодексу злочином визнається передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. З урахуванням сумнівів щодо наявності достатнього рівня суспільної небезпечності, а іноді повної відсутності цієї матеріальної ознаки злочину при пропозиції надати матеріальні та нематеріальні блага, обіцянці їх надати, погодженні їх надання та безпосередньо надання працівнику підприємства, установи чи організації, а також особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, які не є службовими особами, потребує окремого дослідження питання обумовленості їх криміналізації.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто зміст об'єктивних ознак підкупу працівника підприємства, установи чи організації. Досліджуються форми «діяння» активного корупціонера, зокрема: пропозиція, обіцянка та надання неправомірної вигоди. Сформульовані висновки щодо удосконалення легального використання та визначення цих понять в цілому. Крім того, сформульовано напрям подальших наукових досліджень щодо обумовленості криміналізації цих дій в межах підкупу неслужбових осіб у приватному секторі.

Ключові слова: підкуп, працівник підприємства, установи, організації, неправомірна вигода, підкуп у приватному секторі.

Література

1. Третьяков Д.А. Кримінальна відповідальність за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дмитро Анатолійович Третьяков ; Нац. акад. прокуратури України. – Київ, 2016. – 261 с.
2. Ризак Я.В. Проблеми об'єктивної сторони підкупу службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми / Я.В. Ризак // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3–2. – С.276-280.
3. Проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / М.Г. Арманов, О.О. книжечко, Н.М. Ярмаш та ін.. – К. Національна академія прокуратури України, 2017. – 392 с.
4. Перешивко О.С. Діяння як ознака об'єктивної сторони підкупу особи, яка надає публічні послуги / О.С. Перешивко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2018. – №1. – С.122-127.
5. Академічний тлумачний словник української мови (1970—1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>
6. Ярмаш Н. Вимагання неправомірної вигоди та прохання її надати: складнощі розмежування [Електронний ресурс] / Н. Ярмаш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2017. – № 4. – С. 58–63.
7. Дудоров О.О. Проблеми кваліфікації злочину, передбаченого статтею 368 кримінального кодексу України / О.О. Дудоров // Вісник Луганського державного університету

SUMMARY

The article describes the contents of the object of bribery of the enterprise, institution or organization in Ukraine. Usually the starting point for finding out the essence of any crime is its object. This, first of all, is explained by the fact that the object of the crime determines the appearance of a criminal-legal prohibition, plays a decisive role in determining the nature of the social danger of the act, is the basis for the construction of the structure of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. In addition, the object of the crime allows to distinguish between related crimes among themselves, distinguish between criminal acts and non-criminals, promote the proper qualification of the committed act and serve as the basis for determining the criminal consequences. Therefore, the value of a correct understanding of the nature of the object of the crime can not be overestimated. However, despite this and particular attention to the issue of the object of crime in criminal science, so far has not been able to create its universal concept. The only thing with which researchers agree without exception is that the object is what the crime perpetrates, what the crime is or is likely to be caused by harm. The question of why the crime is or may be harmed is one of the most controversial in the theory of criminal plain.

Explores the basic issues of object as an element of a crime, its characteristics. It has been concluded that, it is appropriate to unify the terminology improper benefits and consolidated in the Criminal code of Ukraine. Appropriate amendments to effective legislation of Ukraine are offered to be made. It is established that the general object of bribery of an employee of an enterprise, institution or organization is the management procedure. Its immediate object is the procedure established by law for an employee of an enterprise, institution or organization that is not an official, entrusted with his professional duties and restrictions.

Key words: object, bribery, worker enterprises, institutions, organizations, undue advantage.

миш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2017. – № 4. – С. 58–63.

7. Дудоров О.О. Проблеми кваліфікації злочину, передбаченого статтею 368 кримінального кодексу України / О.О. Дудоров // Вісник Луганського державного університету